

MOKSLAS IR JO VIETA. KULTŪROJE

J. MINKEVIČIUS

MOKSLAS XX AMŽIAUS KULTŪROJE

Nagrinėjant temą „Mokslas kaip kultūros fenomenas“, pirmiausia reikia apibrėžti mokslo ir kultūros sąvokas. Kadangi mokslas priklauso kultūrai, „telpa“ joje, taigi jis gali būti ir apibrėžiamas per kultūrą, todėl pradėsime nuo pastarosios.

Kasdieniškoje vartosenoje kultūros sąvokos prasmė užgožiama ar praskiedžiama dažniausiai jos objektyvacijos, aksiologiniu ir instituciniu aspektais. Tai paprastai išreiškiama inventorizaciniu kultūros aprašymu bei apibūdinimu. Pirmiausia krinta į akis daiktinėje sferoje objektyvuota kultūra. Apie kultūrą kalbama kaip apie žmonijos sukurtas bei kuriamas gėrybes bei vertybes (tad kultūra — gėris, teigiamybė); ji klasifikuojama (inventorizuojama) pagal tų gėrybių bei vertybių kūrimo ir funkcionavimo sritis (kultūra yra vienovė skaidoma darbo pasidalijimo, socialinės-klasinės ir etninės prigimties bei kt. požiūriais). Institucionalizuota kultūra valdymo sferoje apribojama kultūros ministerijų, kultūros skyrių ir pan. kompetencija. Einant tokiu keliu, ne tik išskaidomas kultūros vieningumas, bet ir prasilenkiama su jos bendra socialine, ypač humanitarine, prigimtimi bei humanistine funkcija.

Atsiribodami nuo tokios kultūros sampratos, norime pabrėžti, jog pirminis kultūros apibrėžimas galimas tik natūros (gamtos) atžvilgiu. Bendriausia ir giliausia prasme kultūra negali būti nehumanitarinė. Tik žmogus, kaip socialinis subjektas, išsiskiria iš gamtos ir, priklausydamas jai, permanentiškai apvaldo gamtą savo sukurtomis materialiomis ir idealiomis priemonėmis. Kultūra yra žmogiškosios kūrybinės veiklos antstatai natūros bazėje. Tai žmogiškojo savirealizavimo procesas. Pabrėžtinai ne tik kultūros vieningumas, bet ir jos universalumas. Panašiai kaip amoraliam galima būti tik tam tikruose moraliniuose santykiuose, taip ir nekultūringam galima būti tik kultūros kontekste. Kultūra negalima be natūros kaip savo bazės, bet ji egzistuoja tik „viršydama“ savo natūralią (ontologinę prasme) prigimtį. Natūros ir kultūros sąveikoje aktyvusis vaidmuo (grįžtamasis ryšys) priklauso kultūrai. Iš čia kyla problema, tiksliau, problemų grandinė: kaip optimaliai įvaldyti natūraliąją žmogaus prigimtį (visuomenės ir gamtos santykio požiūriu) jo hu-

manitarinio savirealizavimo prasme, kartu įvaldant dinamišką kultūros ir natūros sąveiką, kurioje antropogeninis veiksnys (prieštaringas grįžtamasis kultūros ryšys) įgauna vis didesnę destruktivinę jėgą?

Mokslo sąvoka aiškinama kiek paprasčiau. Pirminis kultūros apibrėžimas yra žmogiškosios veiklos sferos išskyrimas iš natūraliosios būties, o mokslo apibrėžimas yra jo, kaip dalies, išskyrimas iš kultūros visumos. Kultūra yra universali, apimanti visus žmones, įvairias jų veiklos sferas, o mokslas, kaip jos dalis, nors jo vaidmuo nuolat didėja ir taikymo sfera plečiasi, visada lieka ribotas. Nors šiuolaikinė kultūra neįmanoma be mokslo, bet kultūringumas be jo — dar kol kas normalus reiškinys. Mokslas yra pažintinė žmonių veikla, kilusi iš kultūros ir natūros sąveikos. Mokslo pažintinė funkcija realizuojama teoriškai rekonstruojant tikrovę. Be logikos, racionalaus kritinio bei kūrybinio mąstymo ir teorijos mokslas neįmanomas. Tai irgi tos tikrovės įvaldymo būdas bei priemonė. Ilgainiui mokslas, kaip pažintinė veikla, institucionalizuojasi (labiausiai nuo XIX a. antrosios pusės) ir tampa viena visuomeninės sąmonės formų. XX a. mokslas pasidarė toks reikšmingas kultūros fenomenas, jog jis iš esmės, ypač prasidėjus MTR, pakeitė kultūros struktūrą bei pobūdį, gerokai paveikdamas visas jos sferas. Antagonistiškai komplikotas socialinis dinamizmas ir mokslo bei technikos revoliucija, kaip abipusiai reiškiniai, ryškiausiai paženklino visą XX a. kultūrą. Tad apie XX a. kultūrą galima kalbėti, kaip apie labai sudėtingą bei prieštaringą socialinę-humanitarinę sistemą, kurioje vyksta materialinių ir dvasinių vertybių kūrimo, panaudojimo ir perteikimo procesas, kai yra ypač intensyvi „medžiagų apykaita“ tarp gamtos ir visuomenės. Šiame procese vis didesnę vaidmenį vaidino mokslas, jo technologinė bei industrinė materializacija. Šitame socialiniame, scientistiniame bei technologiniame ir industriniame (gamybiniame) dinamizme žmogaus santykis su gamta ir visuomene tiek suaktyvėjęs, jog iškilo rimtas pavojus pačiai kultūrai kaip specifinei žmogaus, gamtos ir visuomenės harmoningai vienovei. Atsirado visuminės žmonių būties sistemos „visuomenė—gamta—kultūra“ teorinio ir praktiško įvaldymo (pažinimo ir reguliavimo) maksimaliai kompleksinė problema. Jos turinys iš esmės tas pats, kuris nurodytas aukščiau, formuluojant kultūros ir natūros sąveikos problemą.

Šita universali žmonių būties sistema yra amžina (turint galvoje visuomenės ir jos kultūros egzistavimo ribas), o jos komponentų dydis, jų santykis bei sąveika, vaidmuo istoriškai kintantys. Suprantama, jog istorinis dinamizmas yra visuomenės ir jos kultūros atributas. Tai lemia vidinius (išorinių, rodos, negali būti) sistemos prieštaravimus pirmiausia tarp visuomenės ir gamtos. Objektiviai ir stichiškai besiklostantys prieštaravimai žmonių suvokiami kaip jų problema, kada jie pradeda liesti jų egzistencijos gyvybinius interesus. Nors problemų suvokimas, formulavimas ir jų sprendimo teoriniai modeliai priklauso žmonių dvasinės veiklos racionaliajai sferai, šiuolaikinėmis sąlygomis daugiausia mokslui, bet jos yra specifiškai atspindimos visų visuomeninės sąmonės formų.

Nors ir labai sąlygiškai bei apytikriai, bet vis dėlto įvairiose epochose ir jų kultūrose galima išskirti tas visuomeninės sąmonės formas, kurioms istoriškai teko ir tenka pagrindinis žmogiškosios problematikos krūvis. Pavyzdžiui, antikos kultūroje jis atiteko filosofijai kartu su mokslu ir menu, viduramžiais — religijai, renesanso ir šviečiamojame epochoje — mokslui ir filosofijai, kapitalizmo ir socializmo konfrontacijos sąlygomis — politikai ir mokslui (turint galvoje MTR). Vidiniai sistemos „visuomenė (žmogus)—gamta—kultūra (visuomenė)“ prieštaravimai buvo suvokiami jau senovės filosofijoje. Jau tada atsirado ir kultūros filosofijos, ir mokslo filosofijos užuomazgos. Tačiau šiuolaikine prasme kultūros filosofija ir mokslo filosofija pradėjo klostytis XIX—XX amžių sandūroje. Vakarų kultūros filosofija formavosi pirmiausia buržuazinės kultūros kritikos pagrindu. Mokslo filosofija irgi neišvengė mokslo kritikos dvasios, nors formavosi scientizmo principu. Įvairios XX a. filosofijos kryptys bei filosofinės koncepcijos užfiksavo kultūros prieštaravimus ir jos sudėtinės dalies — mokslo — prieštarinę vaidmenį sistemoje „visuomenė—gamta—kultūra“.

Didžiausi pakitimai kultūroje, palietę taip pat ir mokslą bei atsiliepę universaliai kultūros ir natūros sąveikai, su kuria susiję gyvybiniai žmonijos interesai, įvyko ir intensyviai vyksta kapitalizmo ir socializmo konfrontacijos sąlygomis, kai kultūra (ir mokslas), taip pat visuomenės ir gamtos santykis pasidarė politikos objektu. Kiek mokslas yra politikos dalykas, priklauso ne nuo objektyvios tiesos, o nuo jo socialinio vaidmens, nuo skirtingų socialinių interesų, kuriuos jis liečia. Iki kapitalistinio gamybos būdo mokslas mažai buvo socializuotas (nebuvo tapęs visuomenės ekonominės sistemos reikšminga socialine institucija). Jis paliesdavo socialinius interesus gal daugiau ideologinėje sferoje (pažinimo konfrontacija su tikėjimu, filosofija ir mokslo metodologija, švietimas). Tapdamas gamybine jėga, mokslas kartu pasidarė kapitalistų išnaudojamas. Kartu jis tapo kapitalistinio gamybos būdo ir jo prieštaravimų veiksniumi.

Kultūra yra bendriausias (abstraktus) apibrėžimas tos socialinės-humaniškosios sferos, kuria žmonija išsiskiria iš natūros ir pranoksta ją. Panaudodamas mokslą, kapitalizmas labiausiai pranoko natūrą galingų gamybinių jėgų išvystymu, tuo paveikdamas visą kultūrą. Iki kapitalizmo žmonija palyginti menkai teįvaldė natūrą savo gamybinėmis jėgomis, bet ji tai kompensavo sukurdamą ir išvystydama pasaulinės istorinės reikšmės dvasinę kultūrą — meną, religiją, filosofiją, moralę, teisę. Nuo kapitalizmo prasidėjo kultūros struktūros disproporcija scientizmo ir materialinių vertybių naudai. Mokslo tapimas gamybine jėga bei socialine institucija pasirodo esąs susijęs su dideliais kaštais kitose kultūros srityse. Tai netrukus užfiksavo „gyvenimo filosofija“, o vėliau ir egzistencializmas, priešpriešinę tradiciniam racionalizmui iracionalistinę būties sampratą, pakeitę gnoseologijos problematiką ontologija, iškėlę pažinimo bei proto ir gyvenimo (egzistencijos) bei valios ar jėgos, tiesos ir būties,

tiesos ir vertybės dilemas. Kultūros filosofijoje atsirado kultūros ir civilizacijos išsiskyrimo bei prieštaravimo problema. Toje kultūros filosofijoje, kuri buvo veikiamą „gyvenimo filosofijos“, atgijo kinikų ir rusišką tradiciją, sustiprėjo kultūros kritika.

Socializmas įveikė kapitalizmo kultūros antagonistinius prieštaravimus (nors ir su nemažais kaštais jos tradicijai ir vertybėms), išvadavo ją nuo privačiasavininkiškos priklausomybės, sudemokratino ją ir pakėlė liaudies mases iki šiuolaikinės kultūros lygio, praturtino pasaulinę kultūrą naujomis vertybėmis. Socializme susidaro sąlygos išspręsti antagonistinėje visuomenėje atsiradusį kultūros ir civilizacijos prieštaravimą. Tačiau ir socializmo kultūra istoriškai neišvengė tam tikrų politizacijos bei ideologijos ir institucionalizacijos varžtų.

Taigi bendrą kultūros situacijos foną XX amžiuje sudaro kapitalizmo ir socializmo konfrontacijos paženklinanti kultūros prieštaravimai, kuriuose ryškiausiai reiškiasi mokslo ir technikos revoliucijos kolizijos, jos labai prieštaringos pasekmės ir sukeltos globalinės problemos. Kaip jau pažymėta, XX amžiaus kultūroje mokslas ne tik labai efektyviai materializuojamas gamyboje, bet ir plačiai pritaikomas visose kitose dvasinės kultūros sferose. Teoriškai (pažinimas) ir praktiškai (gamyba, transportas, ryšiai ir t. t.) mokslas nepaprastai iškelia visuomenės kultūrinę galią gamtos (natūros) atžvilgiu. Galingas technizuotas ir industrializuotas gamtos eksploatavimas (o gamta neskiria, kur kapitalizmas, kur socializmas), taip pat militarizmas sukėlė neigiamų ekologinių, antropologinių, socialinių padarinių ir ištisą kompleksą globalinių problemų. Mokslo pažangos (ypač MTR) sąlygotas materialinės kultūros antstatas gamtos atžvilgiu sukėlė grėsmę harmoningai kultūros ir natūros sąveikai, ir ši grėsmė jau gerai suvokta ekologiniu aspektu. Deja, kol kas tik juo. Šiuolaikinės gamybos ir techninės kultūros sąlygomis žmogaus jėga gamtai virto savo priešybe. Ekologinės problemos sprendimas tapo epochos imperatyvu.

Scientistinė ir technokratinė agresija prieš gamtą, suvokta ekologiniu aspektu, dar labai menkai suvokiama antropologiniu požiūriu. Ne tik gamtinei aplinkai, bet ir biogenetinei žmogaus prigimčiai gresia scientistinė bei technokratinė intervencija. Humanitarinė kultūros prigimtis ir humanistinė jos paskirtis taip pat pradeda patirti tam tikrą deformaciją. Socialinis užsakymas mokslui labiausiai susijęs su materialine gamyba, su materialine kultūra, daiktų gamybos ir vartojimo sfera. Visuomenės vertybinėje orientacijoje daiktai ne tik gerokai konkuruoja dvasinėms vertybėms, bet tampa kultu, nukreipia visuomenės interesus į vartojimą. Atsiranda savotiškas daiktinis fetišizmas. Labai išsidiferencijavęs ir specializuotas mokslas monodisciplinariškai paženkлина ne tik mokslinio tyrimo veiklą, jos institucijas, bet ir mokyklą bei pedagogiką (taip pat ir auklėjimą), net pasaulėžiūrą. Polidisciplinariniame mokslų komplekse vis mažiau vertinamos vadinamosios humanitarinės disciplinos, susilpnėjo jų statusas. Materialinės kultūros poreikiai pirmiausia skatina gamtotyrą ir

technikos mokslus, suteikia jiems mokslo lyderių statusą. Nors žmogus irgi pasidarė kai kurių labai specializuotų mokslinių tyrimų objektu, bet nėra sintetinio, integruoto mokslo apie žmogų. Paradoksalu, jog nors dabar toks galingas mokslo potencialas, šiuolaikinis žmogus dar labai menkai suvokia moksliskai savo fundamentalius santykius su gamta, visuomene ir su pačiu savimi. Šiuolaikiniame moksle labai pasigendama antropologijos, taip pat filosofinės antropologijos, kaip humanitarinės kultūros ar kultūros humanizavimo teorinės bazės.

Disproporcijos tarp materialinės kultūros ir dvasinės kultūros (mokslas „dirba“ daugiausia materialinės kultūros naudai), tam tikro mokslo dehumanitarinimo (net dehumanizavimo) sąlygomis verta kritiško dėmesio Vakarų kultūros filosofijoje iškelta prieštaravimo tarp kultūros ir civilizacijos problema. Nors šita problema atsirado, kaip istoriškai konkreti buržuazinės kultūros krizės filosofinė refleksija, bet jos socialinės-kultūrinės ir idėjinės ištakas galima įžvelgti antikoje. Juk sofistai pirmieji užfiksavo natūralumo ir dorovingumo (t. y. kultūringumo) antinomiją, kurią kinikai išvystė į kultūros kritiką iš natūralizmo pozicijų. Ši tradicija per stoikus ir ankstyvąją krikščionybę pasikartojė Dž. Viko ir Ž. Ž. Ruso koncepcijose. Kol kultūros filosofija ir kultūros kritika įgavo Nyčės-Špenglerio koncepcijų pavidalą, ji prieš tai dar įvairiai persiformavo prancūzų ir vokiečių švietėjų, vokiečių romantikų ir rusų slavofilų teorijose. Trijų antagonistinių formacijų kultūros filosofija atspindėjo pasaulinio kultūrinio proceso vienovę bei bendrumą, kultūros prieštaravimus, jų modifikacijas priklausomai nuo epochos konkrečių sąlygų. Šios kultūros filosofijos problematikos ašį sudarė iš esmės kultūros ir natūros sąveikos bei suderinimo problema. Ir tik išvystytame kapitalizme, kuriame subrendo jo socialinio-istorinio paneigimo galimybė, ši problema atsiskleidė kultūros ir civilizacijos konfrontacijos forma. Tokią kryptį jai suteikė daugiausia F. Nyčė. (Pasak F. Nyčės, pažinimas — tik jėgos bei valdžios įrankis, mokslo dėsniai — „naudingos fikcijos“, tiesa — „naudingas suklydimas“.) „Gyvenimo filosofija“, neigianti mokslinį racionalizmą ir juo paženklintą kultūrą, suvienijo G. Zimelį, O. Špenglerį, H. Keizerlingą, Ch. Ortega i Gasetą į bendras kultūrologines pozicijas vertinant XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios kultūrą. Jų kultūros filosofijos teorijose kultūra ir civilizacija buvo priešpriešinamos viena kitai dėl skirtingų šitų sąvokų sampratų: kultūra buvo suprantama, kaip organiška visuma, kurią sudarančios bendrosios žmogiškos, pirmiausia dvasinės, vertybės (moralė, menas, religija), kurių realizavimas neprieštaraujas natūraliai žmonių prigimčiai (kultūros ir natūros simbiozė), o civilizacija — tai kažkoks mechaniškas materialinių vertybių agregatas ir su juo susijęs utilitariškas žmonių santykis su pasauliu, santykis, kuriam tarnauja ir mokslas. Civilizacija esanti priešinga kultūros organiškai vienovei, jos natūralumui, ji labiausiai varžanti natūralią kultūros prigimtį dirbtine institucionalizacija ir daiktizmu. Turint galvoje kai kuriuos MTR padarinius XX a. antrojoje pusėje, tokia kultūros kritika pasirodė

ižvalgi ir tolregiška. Ne be reikalo ji sustiprėjo ir įgavo naujų bruožų Frankfurto mokyklos, froidizmo bei neofroidizmo ir egzistencializmo socialiniame kriticizme. Vakarų kultūros filosofija, būdama klasiniu atžvilgiu ribota ir laikydama si ydingų filosofinių bei metodologinių pagrindų, negalėjo teoriškai išspręsti kultūros ir civilizacijos prieštaravimo problemos. Ji priėjo prie nihilistinių išvadų. Kultūrinis nihilizmas vėliau praktiškai pasireiškė kontrkultūriniame sąjūdyje, taip pat visokiais ekstremizmais. Kultūros, kaip organiškos dvasinių vertybių vienovės bei visumos, atitinkančios žmonių prigimtį, priešpriešinimas civilizacijai, kuri esą prievartavo tą prigimtį, davė paradoksalų rezultatą. Buvo atsisakyta bendrosios žmogiškos kultūros prigimties bei reikšmės (tai ypač ryšku N. Danilevskio ir O. Špenglerio kultūros sampratoje). A. Toinbis, supratęs kultūrą, kaip „lokalinių civilizacijų“ sumą, mėgino spręsti kultūros vienovės problemą iš religinių pozicijų, pakeisdamas natūralistinį jos aiškinimo principą teistiniu. Galutinė buržuazinės kultūrfilosofinės kritikos išvada: civilizacija esanti baigiamoji bet kurios kultūros vystymosi stadija, jos galas. Kultūros degradacijos apraiškos ir veiksniai — industrializacija ir technizacija, urbanizacija ir „masinė kultūra“, meno ir moralės nuopolis ir pan. Didžiausias XX a. mokslo efektas esąs tas, jog jis demitologizavo pasaulį, suintelektualino ir racionalizavo visą kultūrą, pavertė ją gyvenimo įvaldymo, tiksliau, adaptavimosi gyvenime technika (M. Vėberis). Pasak H. Markūzės, mokslas ir technika — vadinamojo vienmačio vartotojiško intereso žmogaus formavimo įrankis, o pasak froidistų, kultūra — išvis natūraliojo žmogaus našta.

Suprantama, jog šiuolaikinės kultūros prieštaravimai bei dramatiškos kolizijos, taip pat komplikotas mokslo vaidmuo joje sąlygoja ištisą pluralizmą prieštaringų filosofinių koncepcijų, atspindinčių tą objektyvią situaciją. Koncepcijų įvairovėje pastebimos dvi pagrindinės tendencijos: greta šiuolaikinės kultūros bei civilizacijos kritikos (gana pesimistinės) iš humanitarinių bei humanistinių pozicijų (iracionalia, religine ir kitokia forma), yra pozityvus (gana optimistinis) jų vertinimas iš racionalizmo, scientizmo bei technokratizmo pozicijų. Antra vertus, dar yra gyvybinga neokantininkų pradėta gamtamokslinio (techniškojo) mąstymo ir humanitarinio mąstymo išskyrimo ir priešpriešinimo tendencija, kuri praktiškai reiškia „grynojo mokslo“ atskyrimą nuo „metafizikos“, pasaulėžiūros. Visai nemarksistinei kultūros filosofijai, aiškinančiai materialinės ir dvasinės kultūrų sąveiką ir mokslo vaidmenį joje, būdinga bendra metodologinė yda — kultūros bei civilizacijos, taip pat mokslo, aiškinimas neišeinant už jų ribų (pvz., technologinis determinizmas irgi yra tokios metodologinės tautologijos apraiška). Kultūros, kaip natūros antstato, bendrasis žmogiškas pobūdis, jos vienovė anaiptol nereiškia, jog ji tapati civilizacijai, nes kultūra reiškiasi konkrečiu socialiniu istoriniu turiniu, kurį galų gale lemia gamybos būdas. Tas bendras pagrindas sąlygoja kultūros ir civilizacijos tarpusavio prieštaravimą ir jo sprendimą. Mokslas, kaip kultūros reiškinys, irgi pavaldus šitam bendram dėsningumui.

Mokslo pobūdis ir kryptis, jo socialinis-kultūrinis vaidmuo, MTR ribos ir padariniai priklauso ne tik ir ne tiek nuo mokslo, kiek nuo praktinio (nes mokslas padarė šuolį į praktiką) jo panaudojimo, gamybinių ir socialinių poreikių. Deja, XX amžiaus mokslui, kaip ir visai kultūrai, teko didžiulė militarizmo našta: 90% mokslo rezultatų panaudojama ar gali būti panaudota karo tikslams¹.

Kai mokslas tapo viena iš reikšmingiausių XX amžiaus socialinių institucijų, kai jis pradėjo vaidinti itin svarbų bei prieštaringą vaidmenį visoje kultūroje, didelę reikšmę įgavo mokslo valdymo problema. Dėl to atsirado mokslotyra, mokslo planavimas ir valstybinė mokslo politika. Tačiau vienas labiausiai pasaulinę kultūrą internacionalizuojančių veiksnių susiduria su atskirų monopolijų ir valstybių interesų ribomis. Mokslo žinių gavimo bei kaupimo darbas virto informacijos panaudojimo bei įvaldymo problema. Mokslo integravimas bei koordinavimas pasidarė ne tik jo tolesnės pažangos bei įvaldymo imperatyvu, bet ir visos kultūros reikalas. Padidėjo filosofijos ir mokslo metodologijos vaidmuo teoriškai įvaldant mokslą. Tačiau filosofijos mokslinis statusas nėra pakankamai stiprus. Vis labiau komplikuojasi gnoseologinis, aksiologinis ir ideologinis mokslo aspektai, tiesos ir vertybės santykio problema. Šiandien mokslą plačiai išnaudoja idealistinė filosofija ir religija. Buvęs iš tradicijos efektyviausias ideologinio bei pasaulėžiūrinio susvetimėjimo įveikimo veiksnys, šiuolaikinis mokslas pats susijęs su susvetimėjimo apraiškomis. Mokslininko siaura specializacija atitinkamai riboja jo mąstymą bei interesus, daro jį anonimišką bendroje mokslinėje veikloje. Atsiranda nemaža distancija tarp bendrojo visuomenės mokslinio potencialo ir atskiro mokslininko asmenybės. Pasidaro reikšmingos bei aktualios mokslinės veiklos bei mokslininko etikos problemos. Tai vis įvairios kompleksinės mokslo, kaip tiriamosios veiklos, kaip žinių funkcionavimo ir kaip socialinės institucijos valdymo, problemos.

Reziumuojant šiuos dar nepakankamai susistemintus samprotavimus, pabrėžtina, jog mokslas XX amžiuje tapo ne tik reikšmingiausia kultūros sudėtine dalimi, bet ir paženklino visą kultūrą scientistiniais bei racionalistiniais, pragmatiškais bei technokratiškais techniškiosios civilizacijos bruožais, gerokai deformuodamas tradicinę dvasinę kultūrą. Mokslo ir technikos potencialu pagrįstas antropogeninis veiksnys ėmė lemti žmonijos likimą, paliesdamas fundamentalius jos būties interesus. Kultūra, kaip natūros antizatas, atsigrėžė prieš savo bazę. Kultūros ir natūros sąveikos harmonizavimo problema pasidarė epochos imperatyvu. Mokslo ir technikos pažanga pagimdė kultūros pažangos problemą, nuo kurios sprendimo priklauso natūralus ir istorinis žmonijos likimas. Išaugusios ir vis didėjančios antropogeninės galios sąlygomis, pagrindinis „metafizinis“ filosofijos klausimas vis labiau modifikuojasi į subjektyvaus veiksnio ir objektyvios būties santykio permanentinio tyrimo bei spren-

¹ Зг. Мир науки, 1982, № 3, с. 3.

dimo problemą. Todėl mokslo, kaip kultūros fenomeno, mikro ir makro problemas šiuolaikiniame jo raidos etape reikia tirti ir spręsti būties makrosistemoje „natura — humanitas (societas) — cultura“. Šitame kontekste pozityviają kultūrinę misiją mokslas gali atlikti savo vidinės fundamentalizacijos, integracijos, ekologizacijos, humanitarizacijos būdu, taip pat kartu harmoningai integruodamasis į žmonijos bendrąją dvasinę — filosofijos, meno ir moralės — kultūrą.